

Paweł Romik

Pięć głównych ofiar starozakonnych

WARSZAWSKIE SEMINARIUM TEOLOGICZNE

PIĘĆ GŁÓWNYCH OFIAR

WPROWADZENIE

Ofiary jako podstawa kultowa występuje w prawie każdej religii świata. Ofiary też stanowiły podstawę kultu wszystkich religii, które były przed objawieniem się Boga Abrahamowi i Mojżeszowi oraz przed objawieniem synajskim, gdzie rozpoczął się usystematyzowany kult JHWH, a którego fundamentem były ofiary.

Wielu badaczy uważa, że ofiary izraelskie mają rodowód w innych religiach czy innych systemach kultowych, wcześniejszych lub równoległych do systemu ofiar izraelskich¹. Można zauważyć podobieństwo do ofiar innych grup etnicznych, jak Arabowie, Mezoptamczycy, Hetyci, Fenicjanie, Egipcjanie, Kartagińczycy, Grecy. Podobieństwo to jest najbardziej zauważalne przy ofierze całopalnej i ofierze biesiadnej, które są najstarszymi ofiarami izraelskimi². Jednak podobieństwo to, nie jest na tyle wyraźne, aby mogło być jedno znaczne. Ofiary izraelskie mają nad wyraz inny ryt krwi, który jest bardzo bogaty i konieczny przy składaniu ofiar³.

Ofiary w Starym Testamencie są widoczne w całej jego ciągłości, były składane przez patriarchów, sędziów, królów i proroków.

Ofiary były głównym sposobem oddawania hołdu Bogu, każdy poważny czciciel JHWH przynosił je przed Jego oblicze. Ofiara wskazywała na stan duchowy człowieka, jego odniesienie do Stwórcy, tęsknotę za Nim, pragnienie Jego obecności. Ofiara była wyrazem wdzięczności wobec Boga, a także skruchy. Ofiara była sposobem komunikowania się z Bogiem⁴.

Z upływem czasu ofiary zaczęły być nie właściwie postrzegane, w sposób, w jaki Bóg tego nie zaplanował. Krytykę takich praktyk możemy odnaleźć w księgach prorockich, którzy ganili bezduszne wykonywanie nakazów kultowych, bez odpowiedniego nastawienia serca⁵ (por. 1 Sm 15, 22; Oz 6, 6, Am 5, 22; Mich 6, 6-8).

Ofiary w Starym testamencie dzielono przede wszystkim na ofiary krwawe i na ofiary bezkrwawe. Ofiar dzielono także na ofiary całopalne i nie całopalne, czyli ze względu na ryt,

¹ *The International Standard Bible Encyklopedia*, red. G. Bromiley, T-IV, Grand Rapids, Michigan 1988, s. 264.

² S. Łach, *Rozwój ofiar w religii starotestamentowej*, „Sprawy biblijne”, Zeszyt XXIV, Poznań-Warszawa-Lublin 1970, s. 5-18.

³ E. Król, *Ofiary Starego zakonu, a idea ofiary Krzyża*, Kraków 1931, s.13-17.

⁴ S. Wypycha, *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych. 1. Pięcioksiąg*, Warszawa 1987, s.124.

⁵ M. Uglorz, *Jahwe – Bóg Izraela*, Warszawa 2002, s. 54.

WARSZAWSKIE SEMINARIUM TEOLOGICZNE

oraz dzielono je ze względu na rolę, jaką miały spełniać, tzn. ofiary uwielbienia, prześlągania, przyjaźni⁶.

Ofiary składano w Przybytku JHWH. Na początku był to namiot, a od czasów króla Salomona budynek świątynny. Na dziedzińcu Przybytku, pierwszym obiektem kultowym był ołtarz całopaleń, na nim składano pięć głównych ofiar. Każdy, kto wchodził do Przybytku, nie mógł przejść dalej, nie przechodząc obok tego ołtarza. Ołtarz całopaleń przypominał skrzynię, rozmiarów 2,5 metra na długość i szerokość i 1,5 metra w zwyż. Na swoich rogach, miał specjalnie zrobione wystające rogi, które były istotnym elementem tej kultowej konstrukcji⁷. Był zrobiony z drzewa akacjowego, obitego miedzianą blachą.

Aby ołtarz całopaleń, jako dzieło rąk ludzkich, mógł spełniać funkcję, do której był przeznaczony, musiał być oczyszczony krwią ofiary⁸.

Krew był istotnym elementem w systemie ofiarniczym to, dzięki niej wszystko oczyszczano zarówno z grzechu jak i nieczystości kultowej, a także dzięki niej ustanawiano Przymierza (por. Hbr 9, 22; Kpł 17, 11; Hbr 9, 19; Wj 24, 1nn).

Krew jako siedlisko życia, stanowiła wykup. Człowiek, gdy zgrzeszył był winny i tylko krew-życie mogło go wykupić, mogła to być zastępcza krew zwierzęcia ofiarnego. Krew była również środkiem pojednawczym, między człowiekiem, a Bogiem⁹.

Dlatego tak ważny był ryt krwi przy ofiarach. Krew wylewano u podstawy ołtarza, mazano jego rogi, kropiono krwią zasłonę Najświętszego Miejsca. Krew na rogach ołtarza całopalenia, czy kadzidlanoego była symbolem oczyszczenia ofiarnika; krew wylewana u podstawy była symbolem prześlągania lub uwielbienia; krew skrapiająca zasłonę Najświętszego Miejsca, otwierała drogę do Boga¹⁰.

⁶ A. Naumczyk, *Palestynologia*, Warszawa 1962, s. 103.

⁷ E. Zawiszewski, *Instytucje biblijne*, Pelplin 1995, s. 86.

⁸ Z. Mańka, *Znaczenie religijne ołtarza izraelitów*, w: „Ruch biblijny i liturgiczny” 22, XXXX1969, s. 204.

⁹ R. Rumianek, *Rola krwi w Starym Testamencie*, w: „Studium Theologica Varsaviesin” 23 nr 1, XXXXX1985, s. 80.

¹⁰ M. Andreasen, *Służba świątynna*, s. 68, 95 i 98.

WARSZAWSKIE SEMINARIUM TEOLOGICZNE

PIĘĆ OFIAR

Podstawą systemu ofiarniczego kultu izraelskiego były ofiary, które najbardziej metodycznie zostały opisane w księdze Kapłańskiej, w pierwszych siedmiu rozdziałach, zwanych Torą Ofiarniczą. Jest to w zasadzie pięć głównych ofiar starotestamentowych: ofiara całopalna (*'ōlāh*), ofiara pokarmowa (*minhāh*), ofiara biesiadna (*zebah šelāmîm*), ofiara za grzech (*hattāt*) i ofiara za winę (*'āšām*)¹¹.

Każda z tych ofiar zostanie omówiona poniżej.

Ofiary w Biblii Hebrajskiej są oznaczane różnymi terminami, których celem jest dokładniejsze przedstawienie ich charakteru. I tak przy ofiarach pojawia się np. słowo *qorbān*, które oznaczało dar ofiarny, czyli to, co był przynoszone przed Boga, z przeznaczeniem na ofiarę baran, cielę, mąka itp.

Ogólnym terminem określającym składanie ofiar, był termin *'iššeh* – oznaczający dar przynoszony Bogu, wraz z zamierzonym skutkiem składanej ofiary.

Częstym terminem, także używanym wobec ofiar było określenie *godāšîm*, podkreślające dar ofiarny jako coś, co było specjalnie odłączane w celu składania JHWH.

Jeszcze innym ogólnym terminem używanym na określenie ofiar było *rēah niḥôah*, oznaczające dar, który uspokajał Boga i przynosił mu radość¹².

Ofiara była więc, darem przynoszonym przed oblicze JHWH, spełniającym określoną funkcję. Dar był, więc czymś szczególnym, bo objawione Prawo regulowało, co ma być darem ofiarowywanym Bogu i jak ma być składane. Objawia to zupełny brak możliwości poznania Boga przez człowieka, Boga który może być tylko wtedy doświadczany, kiedy tego sam zechce.

Ofiara całopalna – 'ŌLĀH – עֹלָה

Ofiara całopalna była główną ofiarą i Izraelici składali ją najczęściej. Ofiara całopalna jest najstarszą z ofiar i najwcześniej opisywaną przez Pismo Święte¹³. Ofiarę tę złożył Noe, a charakter jego ofiary zawierał ideę pokuty albo dziękczynienia, możliwe też jest, że miała ona podwójny cel i zawierała obydwie te cechy¹⁴. Podobną ofiarę złożył Abraham. Pierwotnie Abraham miał złożyć w ofierze swojego syna Izaaka, jednak w konsekwencji za sprawą Bożych interwencji, został złożony zamiast niego baran. Niektórzy badacze dopatrują się w

¹¹ G. von Rad, *Teologia Starego Testamentu*, Warszawa 1986, s. 200.

¹² S. Łach, *Polska terminologia na oznaczenie hebrajskich nazw ofiar*, RTK XVII z. 1, Poznań 1970, s. 8.

¹³ *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, red. W. Farmer, Warszawa 2000, s. 370.

¹⁴ S. Rabiej, *In spiritus et veritate – kult ofiarniczy w chrześcijaństwie i innych religiach*, Opole 1998, s. 48.

WARSZAWSKIE SEMINARIUM TEOLOGICZNE

tym opowiadaniu, zwyczajowi składania ludzi w ofierze całopalnej, być może nawet przez Hebrajczyków i co Bóg polecił w przypadku ofiary składanej przez Abrahama¹⁵.

Możliwe, że najstarszym opisem ofiary całopalnej jest ofiara Abla, jednak opis nie jest jednoznaczny. Słowo użyte na określenie ofiary Abla to, *minḥāh* i określa być może w sensie ogólnym. Ofiara Abla jako ofiara krwawa mogła być ofiarą *‘ōlāh* albo *zebah*. Z braku opisu uczy ofiarnej w tej relacji, możemy domyślać się, że była to ofiara całopalna¹⁶.

Ofiara całopalna była składana na przestrzeni całej Biblii; składali ją np. sędziowie (Sdz 11, 31nn), królowie (1 Sm 6,14); prorocy (1 Krl 18, 34nn).

Tę ofiarę mogli składać także poganie, czyli ci, którzy nie należeli do zgromadzenia ludu Bożego (Kpł 22, 18; Lb 15, 13-16)¹⁷. Widzimy na kartach Biblii, że ofiarę całopalną np. składał teść Mojżesza, Jetro. Słowo Boże mówi o nim, że był kapłanem Midianitów i uczcił wraz z Mojżeszem, tego rodzaju ofiarą Boga JHWH (Wj 18, 12)¹⁸. Jednakże trzeba wziąć pod uwagę, że ten przypadek miał miejsce przed objawieniem synajskim.

Jeśli chodzi o Izraelitów to, tę ofiarę mógł składać każdy, czy to w prywatnej intencji, czy nakazanej, czy też przez kapłana w liturgii publicznej¹⁹.

W prywatnej sprawie mogło to mieć charakter podziękowania, prośby, przeprosiny, przebłagania, oddania czci czy hołdu Bogu. W wypadku liturgii, miało ten sam charakter, z tym, że ofiara była składana w intencji całego Izraela, lub przy poświęceniu Przybytku.

Ofiary całopalne były składane przede wszystkim w święta wyznaczone przez Boga JHWH, stanowiły jakby centrum świąt i miały na celu zjednoczenie ludu Bożego, i wspólne uwielbienie Boga²⁰.

Nakazane było składanie ofiary całopalnej każdego dnia, jedno jagnię rano i jedno jagnię wieczorem (Wj 29, 38-42). W szabat składano dodatkowo dwa jagnięta (Lb 28, 9-10); w dzień nowiu składano oprócz ofiary codziennej dwa cielce; jednego barana i siedem jagniąt (Lb 28, 11-14); w ogromnych ilościach składano ofiary całopalne podczas świąt pielgrzymkowych jak, Święto Przaśników (Lb 28, 16-25; Kpł 23, 10-14); w Święto Tygodni, czyli Pięćdziesiątnicę (Kpł 23, 17-21; Lb 28, 26-31); w Święto Trąbek składano oprócz standardowej ofiary comiesięcznej jednego cielca, jednego barana i siedem jagniąt (Lb 29, 1-

¹⁵ Tamże, s. 55.

¹⁶ S. Łach, *Starożytność rytuału ofiar*, Lublin 1967, s. 20-21.

¹⁷ *Księga Kapłańska*, red. S. Łach, Poznań-Warszawa 1970, s. 121.

¹⁸ J. Synowie, *Mojżesz i jego religia*, Kraków 1996, s. 69.

¹⁹ G. von Rad, *Teologia Starego Testamentu*, dz. cyt., s. 204.

²⁰ *Księga Kapłańska*, red. S. Łach, dz. cyt., s. 122.

WARSZAWSKIE SEMINARIUM TEOLOGICZNE

6); w Dzień Pojednania (Kpł 16; Lb 29, 7-11); w Świąto Namiotów (Lb 29,12-34; Lb 29, 35-38)²¹.

Ta ogromna ilość składanych ofiar całopalnych wskazuje na jej znaczenie w kulcie. Setki zwierząt zabijanych i całkowicie palonych stanowiły ogromny majątek, ale w rzeczywistości ofiary te były oznaką szacunku i czci dla Boga, który nakazał taki właśnie obrzęd.

Ofiara 'ōlāh był wymagana także przy oczyszczenia po połogu, po oczyszczeniu z trądu, krwotoku miesięcznym u kobiety, przy ślubie nazyrejskim, a właściwie przy jego naruszeniu i wypełnieniu. Ofiarę w każdym z tych wypadków oprócz ostatniego stanowiło jagnię, synogarlica bądź gołąb. W ostatnim wypadku tylko baran²².

Wyświęcenie kapłanów na urząd także wymagało złożenia ofiary całopalnej, żertwą był tylko baran.²³

Ofiara całopalna była ofiarą całkowitą (*kalil*)²⁴, oznaczało to, że cała ofiara musiała być całkowicie spalona na ołtarzu, było to wymogiem tej ofiary. 'Ōlāh przez LXX jest wyrażona słowem *holakautoma*, a przez Wulgatę *holocaustum*, czyli całkowite spalenie²⁵. Hebrajskie 'ōlāh oznacza „wstępować”, „iść do góry”²⁶.

Rytuał składania ofiary całopalnej nie był mocno skomplikowany, ale musiał być w pełni wykonany.

W prywatnej intencji ofiarę stanowiło zwierzę z bydła lub trzody jak baran, kozioł lub cielec. Musiał być to, koniecznie samiec. Zwierzę nie mogło mieć żadnych defektów fizycznych i powinno być własnością ofiarnika. Nie powinno pochodzić z kradzieży, czy być wcześniej używane do jakichś innych praktyk kultowych, zwłaszcza bałwochwalczych. Zwierzę powinno być żywe, powinno być przyprowadzone²⁷. Żertwę mogły stanowić także ptaki: synogarlice lub gołębie. Gołąb był postrzegany jako zwierzę szczególne, można to, zauważyć także w innych ówczesnych kulturach²⁸.

Ryt składania ofiary całopalnej zaczynał się już wraz z przyprowadzeniem zwierzęcia do przedsionka Przybytku. Zwierzę przyprowadzał ofiarnik, po czym wkładał ręce na zwierzę. Gest włożenia rąk na ofiarę miał świadczyć, że zwierzę jest jego, i że on oczekuje pomocy od JHWH i że ofiarnik przenosi coś na zwierzę ofiarne. Był to, więc gest utożsamienia

²¹ M. Andreassen, *Śłużba świątynna*, s. 236-237.

²² Tamże.

²³ *Księga Kapłańska*, red. S. Łach, dz. cyt., s. 121.

²⁴ M. Kwiecień, *O ofiarach starotestamentowych*, w „Kalendarz Chrześcijanina”, Warszawa 1979, s. 241.

²⁵ S. Łach, *Polska terminologia na oznaczenie hebrajskich nazw ofiar*, dz. cyt., s. 8.

²⁶ G. Witaszek, *Życie religijne w Biblii*, Lublin 1999, s. 193

²⁷ *Księga Kapłańska*, red. S. Łach, dz. cyt., s. 113.

²⁸ Tamże, s. 120.

WARSZAWSKIE SEMINARIUM TEOLOGICZNE

ofiarującego ze zwierzęciem ofiarnym. Zwierzę było zabijane. Nie wiadomo do końca, kto pierwotnie zabijał zwierzę, bardzo możliwe, że robił to, sam ofiarowujący.

Następnie kapłan brał krew w naczynie lub ręce i skrapiał nią ołtarz ze wszystkich stron. Z zabitego zwierzęcia ściągano skórę, oprawiano i ćwiartowano. Myto tylnie nogi zwierzęcia i wnętrzności, aby ofiara była czysta. Pocięte kawałki mięsa zwierzęcia składano na ołtarzu całopaleń i spalano²⁹.

Wszystkie czynności ofiarne nie były przypadkowe lub dowolnie wykonywane, kropiono określone strony ołtarza: północno-wschodnią i południowo-zachodnią. Ćwiartowanie zwierzęcia też było ustalone, linie cięć były wytyczone według budowy anatomicznej³⁰.

W przypadku ptaków, ofiarnik dawał go kapłanowi, który skręcał głowę zwierzęciu, ale tak by nie oderwać głowy i wyciskał krew na odpowiednie strony ołtarz, poczym składał je na ołtarzu, gdzie było spalane w całości³¹.

Ofiara całopalna była „miłą wonią dla Pana” – *rēah niḥôah*³². Jednak ofiara ta nie była potrzebna Bogu, a także nie była pokarmem dla niego jak to miało miejsce w innych religiach³³.

Ofiara pokarmowa – MINḤĀH - מנחה

Minḥâ nie jest ofiarą tak często opisywaną w Starym testamencie jak *‘ōlāh* czy *zebah šelāmîm*. Jest to prawdopodobnie spowodowane tym, że ofiara pokarmowa być może nigdy nie występowała sama. Była zaś stałym dodatkiem do ofiary całopalnej i ofiary biesiadnej³⁴. Przy ofierze za grzech i ofierze za występki nie pojawiała się, ponieważ charakter ofiary pokarmowej jest sprzeczny z charakterem ofiar ekspiacyjnych³⁵.

Najlepszym tłumaczeniem terminu *minḥāh* jest termin „ofiara pokarmowa”³⁶, tzn. oznacza ofiarę, której żertwa pochodzi z płodów rolnych. Słowo to pochodzi prawdopodobnie od arabskiej nazwy, która oznaczała udzielenie czegoś komuś, była darem wyrażającym braterstwo, przyjaźń i szacunek³⁷.

Choć jak przyjrzymy się bliżej Pismu Świętemu zauważymy, że termin ten był używany nie tylko na określenie konkretnego rodzaju ofiary, ale także ofiary w ogóle. To określenie można

²⁹ G. Witaszek, *Życie religijne w Biblii*, dz. cyt., s.195-196.

³⁰ *Księga Kapłańska*, red. S. Łach, dz. cyt., s.117.

³¹ M. Andreasen, *Služba świątynna*, dz. cyt., s. 65.

³² *New Bible comentary*, Illinois, USA 1994, s. 124.

³³ J. Schreiner, *Teologia Starego Testamentu*, Warszawa 1999, s. 358.

³⁴ M. Andreasen, *Služba świątynna*, dz. cyt., s. 245.

³⁵ Tamże, s. 74.

³⁶ *Pactorial Encyclopedia of the Bible*, red. M. Tenney, Grand Rapids, Michigan 1977, T-5, s. 206.

³⁷ *Księga Kapłańska*, red. S. Łach, dz. cyt., s. 123.

WARSZAWSKIE SEMINARIUM TEOLOGICZNE

znaleźć np. przy opisie ofiary Kaina i Abła (Rdz 4, 1nn), ofiary Gedeona (Sdz 6,11nn), ofiar składanych przez lud, a bezczeszczonych przez synów Hełiego (1 Sm 2, 17) oraz w Psalmie 20, 4³⁸.

Na ofiarę pokarmową składano najczystsą pszenną mąkę, jej biel miała symbolizować czystość. Do ofiary dodawano kadzidło (*lebonāh*), mające symbolizować modlitwę, a która musiała towarzyszyć tej ofierze. Całość polewano oliwą, co symbolizowało namaszczenie i poświęcenie. Dodawano też soli, wyrażającej oczyszczenie, brak zepsucia i pragnienie zachowania przymierza (Kpł 2, 13; Lb 18, 19). Prawdopodobnie sól, jak wynika z Ez 43, 24, nie była jedynie dodawana do tej ofiary, ale do wszystkich.

Ta ofiara musiała być składana bez dodatków kwasu lub miodu. Kwas symbolizował zepsucie i grzech. Miód i to, co słodkie jak np. syrop z daktyli, nie mógł być dodawany prawdopodobnie, dlatego że był składany w ofierze przez inne narody w kulcie bałwochwalczym, sam syrop z daktyli mógł powodować kwaszenie³⁹.

Mąką była ofiarowywana w postaci:

- ciastek *belulot baszszemen*, przygotowanych w glinianym garnku
- placków *reqiqie maskot*, także przygotowanych w glinianym garnku
- chleba *mahabet*, pieczonym na balszce
- chleba, *marheshet*, pieczonym na patelni lub łądu⁴⁰
- prażonych kłosów
- roztartych nasion⁴¹

Przy składaniu tej ofiary swój udział otrzymywali kapłani. Na spalenie przeznaczano tylko garść mąki, a reszta była przydzielana kapłanom do spożycia. Stanowiła ona coś szczególnego, była on traktowana jak świętość nad świętościami, *qōdeš qodāšim*. Szczegółowość tego udziału polegała też na tym, że mógł być on spożywany tylko przez kapłanów i ich rodziny⁴².

Możemy wyróżnić kilka rodzajów ofiary pokarmowej, które odbiegały od standardowej przyczyny, lub formy składania tej ofiary:

³⁸ S. Łach, *Polska terminologia na oznaczenie hebrajskich nazw ofiar*, dz. cyt., s. 10-11.

³⁹ *Księga Kapłańska*, red. S. Łach, dz. cyt., s. 127.

⁴⁰ Tamże, s. 125-126.

⁴¹ Tamże, s. 128.

⁴² Tamże, 125.

WARSZAWSKIE SEMINARIUM TEOLOGICZNE

- Chleby pokładne w Przybytku, a potem w Świątyni (*minḥāh kamasza*), które były umieszczane na stole, w Miejscu Świętym i były wymieniane, co tydzień. Bochenków był dwanaście, o rozmiarach nieco większych niż przeciętny chleb z tamtego okresu⁴³.
- Ofiara zazdrości (*minḥāh qinet*), była to ofiara pokarmowa składana w przypadku posądzenia żony o cudzołóstwo, towarzyszyła jej procedura ustalenia zdrady lub niewinności kobiety⁴⁴.
- Ofiara w dniu Pięćdziesiątnicy i w Święto Tygodni, gdy składano ofiarę pokarmową z kwasem; ofiary takiej nie spalano i nosiła nazwę *minḥāh chadosza*⁴⁵.
- Dodatki do *minḥāh'a* - ofiara z płynów (*neseq*). Był to dodatek do normalnej ofiary *minḥāh*, w postaci wina lub oliwy oraz ofiara z kadzidła (*qetoret*).⁴⁶

Ryt ofiary był bardzo prosty i nie tak szczegółowy jak ryt ofiar rzeźnych. Ofiarnik podawał ofiarę kapłanowi np. w postaci mąki, z której kapłan brał garść mąki (*'azkārā*), spalał ją na ołtarzu całopaleń, a resztę odnoszono w koszu na miejsce gdzie mogło to swobodnie poczekać na spożycie⁴⁷.

Ofiara pokarmowa podobnie jak ofiara całopalna była „miłą wonią dla Pana” (*rēah niḥôah*), dlatego jej celem było przede wszystkim uwielbienie JHWH.

Ofiara pokarmowa składana w łączności z innymi ofiarami miała na celu poświęcenie, przebłaganie i uwielbienie Boga JHWH. Dlatego też nie mogła być ona łączona z ofiarami ekspiacyjnymi, gdyż te miały wyrażać smutek, żal, pokutę; *minḥāh* zaś wyrażała uwielbienie i radość. Połączenie tych ofiar spowodowałoby pewien dysonans.

Sama ofiara, wyrażała wdzięczność Bogu, lub prośbę o pomoc, a także sprawiedliwość w przypadku ofiary o posądzenie o cudzołóstwo⁴⁸.

Ofiara biesiadna – ZEBAH ŠĒLĀMÎM - זבחה שלמים

Ofiara biesiadna zaraz za ofiarą całopalną stanowi najbardziej pierwotną ofiarę. Jak już wcześniej była mowa, ofiara Abła mogła być ofiarą biesiadną, choć przesłanki z tekstu bardziej wskazywałyby na ofiarę całopalną⁴⁹. Przymierze zawarte między Abrahamem a Melchizedekiem (Rdz 14, 17-20) ma znamiona ofiary biesiadnej⁵⁰.

⁴³ M. Andreasen, *Śłużba świątynna*, dz. cyt., s. 77.

⁴⁴ G. Witaszek, *Życie religijne w Biblii*, dz. cyt., s. 201.

⁴⁵ M. Andreasen, *Śłużba świątynna*, dz. cyt., s. 245.

⁴⁶ S. Łach, *Rozwój ofiar w religii starotestamentowej*, w „Sprawy Biblijne”, z XXIV, Poznań 1970, s. 92.

⁴⁷ *New Bible Comentary*, dz. cyt., s. 126.

⁴⁸ G. Witaszek, *Życie religijne w Biblii*, dz. cyt., s. 201.

⁴⁹ S. Łach, *Starożytność rytuału ofiar*, dz. cyt., s. 20-21.

⁵⁰ S. Rabiej, *In spiritus et veritate*, dz. cyt. s. 25.

WARSZAWSKIE SEMINARIUM TEOLOGICZNE

Niektórzy badacze sugerują, że w okresie patriarchów właśnie ta ofiara pełniła być może rolę dominującą. Miała ona na celu oddawanie czci Bogu, ale też spełniała funkcje społeczną, jednocząc całą rodzinę czy klan. Przy tej ofierze nie był potrzebny żaden specjalny ołtarz, zwierzę ofiarne zabijano przy wejściach do namiotów. Pascha, która ma wszystkie znamiona ofiary biesiadnej, możliwe że pochodzi z czasów semi-nomadycznych, tak przynajmniej twierdzą niektórzy badacze⁵¹.

Występowanie tej ofiary na kartach Biblii jest bardzo powszechne, pojawia się mniej więcej z taką samą częstotliwością jak ofiara całopalna. Ofiara ta pojawia się patriarchów czasach patriarchów: np. ofiara Jakuba, której konsekwencją, była uczta obchodzona wraz z Labanem (Rdz 31, 1-14). Ofiara biesiadna była złożona przez Mojżesza i lud wybrany jeszcze przed ustanowieniem kapłaństwa pod górą Synaj, składali ją także Gedeon, Manoach, Jonatan, Samuel, Saul, Dawid, Eliasz i inni. Dość mocno krytykując nadużycia w kulcie ofiarnym wśród ludu izraelskiego, komentują ofiarę *zebah*, prorocy jak Amos, Ozeasz, a w innym kontekście prorocy wielcy⁵².

Ofiara biesiadna jest określona w Biblii używany terminem *zebah šelāmîm*, lub jako *zebah*, albo tylko *šelāmîm*.

Przez to, że ten rodzaj ofiary była składany z powodu różnych okoliczności tłumaczenie terminu *zebah šelāmîm* często nie oddaje pełnego sensu tej ofiary. Badacze tłumaczą ten termin jako: ofiarę zbawczą, zapokojną, pojednania, dziękczynienia, czy wspólnoty.

Zebah oznacza zabicie, a słowo *šahat* rytualne zabicie. *Šelāmîm* jest pochodną od *šalom*, które oznacza pokój⁵³.

Ze względu na różnorodność motywów składania tej ofiary, można podzielić ją następująco:

- Ofiara dziękczynna lub podziękowania (*zebah tôdāh*) – jak sama nazwa wskazuje tego typu ofiara była składana, by podziękować Boga za jakieś dobrodziejstwo lub łaskę.
- Ofiara uproszenia łask/dobrowolna (*zebah nēdābāh*) – była to, ofiara całkowicie dobrowolna, mogła być składana np. z powodu otrzymania jakiejś nie oczekiwanej łaski.
- Ofiara wotywna/ślubna (*zebah neder*) - była to ofiara wypełnienia ślubu, kiedy ofiarnik zobowiązał się złożyć ofiarę z jakiegoś powodu, np. z powodu urodzenia się dziecka, o które prosił⁵⁴.

⁵¹ J. Synowie, *Patriarchowie Izraela i ich religia*, Kraków 1995, s. 128-129.

⁵² S. Łach, *Starożytność rytuału ofiar*, dz. cyt., s. 23-25.

⁵³ S. Łach, *Polska terminologia na oznaczenie hebrajskich nazw ofiar*, dz. cyt., s. 8-9.

⁵⁴ *The International Standard Bible Encyclopedia*, red. G. Bromiley, Grand Rapids, Michigan 1988, s. 268.

WARSZAWSKIE SEMINARIUM TEOLOGICZNE

Był to jednak wymiar prywatny tej ofiary, a w kulcie publicznym ofiara biesiadna była składana w dzień Pięćdziesiątnicy. Pascha także stanowiła pewnego rodzaju ofiarę biesiadną, jednak należy ją traktować w innych kategoriach, gdyż nie była powiązana z kultem świątynnym. W kulcie była składana przy wyświęcaniu kapłanów i przy wypełnianiu ślubu nazarejskiego⁵⁵.

Przekaz biblijny wskazuje, że ofiara biesiadna była bardzo często składana z ofiarą całopalną, a niektórzy badacze nawet wyciągali wniosek, że ofiara biesiadna zawsze musiała być składana z ofiarą całopalną⁵⁶.

Żertwa ofiary biesiadnej była taka sama jak ofiary całopalnej: musiała to być ofiara rzeźna. Dopuszczano także zwierzęta nie do końca doskonałe, zwierzę mogło mieć np. przydługie lub przykrótkie kończyny (Kpł 22, 23), mogła również być to samica⁵⁷.

Ryt ofiary biesiadnej był bardzo podobny do rytu ofiary całopalnej. Zwierzę było przyprowadzane przez ofiarnika, który kładł ręce na głowie zwierzęcia, które było zabijane. Na spalenie była przeznaczona tylko część żertwy, był to tłuszcz zarówno zewnętrzny jak i wewnętrzny (otaczający narządy wewnętrzne), a który był symbolem obfitości i bogactwa; nerki, czyli to, co wewnętrzne a poznawalne tylko przez Boga, lędźwie symbolizujące nadzieję i pewność; wątroba jako to, co jest godne czci⁵⁸.

Krew, jako siedlisko życia, była przeznaczona do pokropienia ołtarza, tak jak w przypadku ofiary całopalnej.

Z reszty żertwy, kapłanowi był wydzielany mostek (część ciała od szyi do jamy brzusznej) i udo (górną część prawej przedniej nogi zwierzęcia), którą kapłan wykonywał obrzęd „potrząsania przed Panem”, jako znak powierzenia Mu daru ofiarnego i świętości tego daru.

Po tym przystępowano do najważniejszej części tej ofiary, od której pochodzi jej nazwa, czyli uczty⁵⁹.

W uczcie uczestniczył ofiarnik, jego rodzina, zaproszeni przyjaciele, oraz każdy kto był w czysty rytualnie i miał ochotę przyłączyć się do biesiady⁶⁰. Mięso z ofiary musiało być spożyte w ciągu dwóch dni (Kpł 7, 16), jeśli by tak się nie stało ofiarnik grzeszył, w wypadku ofiary dziękczynnej (*zebah tôdāh*), tylko w ciągu jednego dnia musiała być spożyta (Kpł 7, 15)⁶¹.

⁵⁵ M. Andreasen, *Śłużba świątynna*, dz. cyt., s. 239.

⁵⁶ *Księga Kapłańska*, red. S. Łach, dz. cyt., s. 132.

⁵⁷ Tamże, s. 134.

⁵⁸ Tamże, s. 132.

⁵⁹ S. Schultz, *Stary Testament przemawia*, Kraków 1988, s. 84.

⁶⁰ M. Andreasen, *Śłużba świątynna*, dz. cyt., s. 84.

⁶¹ Schultz S., *Stary Testament przemawia*, dz. cyt., s. 84.

WARSZAWSKIE SEMINARIUM TEOLOGICZNE

Uczta była wyrazem Przymierza, społeczność, komuni ofiarnika z JHWH. Był to szczególnie rodzaj ofiary, gdyż był to wyraz posiłku spożywanego z samym Bogiem, wyraz szczególnej relacji między człowiekiem i Bogiem, gdyż w rozumieniu bliskowschodnim posiłek z kimś nie był czymś zwyczajnym, oznaczał bardzo głębokie relacje⁶².

Nie jest jasne, kto jakie spełniał role podczas tego posiłku, czy ofiarnik był goszczącym Boga, czy raczej był gościem na uczcie u Boga⁶³. W każdym razie uczestnictwo w takiej uczcie ofiarnej, było czynem niezwykłym.

Ofiara za grzech – HATTĀT'T – חַטָּאת

Ofiara za grzech była jedną z dwóch ofiar ekspiacyjnych.

Hattāt't jest słowem pochodzenia hebrajskiego oznacza grzech, dlatego dlatego najlepszą nazwą określającą tę ofiarę jest termin „ofiara za grzech”.

Ofiara ta w Piśmie Świętym pojawia się w księdze Wyjścia, podczas wyświęcenia Aarona i jego synów na kapłanów (Wj 29, 14). Niektórzy badacze twierdzą, że ofiara ta istniała już wcześniej, jednak nie znajdujemy o tym wzmianek w samej Biblii, a ewentualny charakter ekspiacyjny spełniała prawdopodobnie ofiara całopalna i ofiara biesiadna⁶⁴.

W późniejszym okresie jest opisywana przez proroków, jak Ozeasz (Oz 4, 8), czy Micheasz (Mch 6, 6-8), możliwe też, że przez Izajasza, który o ofiarach wypowiada się ogólnie. Prorocy generalnie ostro występowali przeciw nadużyciom w kulcie ofiarniczym (Iz 1, 10-14; Jr 6; Za 14, 12; Am 5, 22-24).⁶⁵

Powodem składania tej ofiary była chęć uregulowania swoich relacji z Bogiem. Biblia poucza, że ofiara za grzech mogła być składana, kiedy ktoś zgrzeszył nie umyślnie, bezwiednie i jest to określone terminem *biš'egāgā*, jest to termin przeciwstawny do słowa *bejod ramah*, które oznacza buntownicze wystąpienie przeciwko JHWH (Lb 15, 30-31), podniesienie ręki na JHWH, a które było karane bezwzględnie, bo śmiercią⁶⁶. Celem więc tej ofiary było przebłaganie i zadośćuczynienie za wykroczenie⁶⁷.

Ofiara ekspiacyjna *hattāt't* opisywana w Torze Ofiarniczej (Kpł 1-7), nie jest objaśniana od strony szczegółów dotyczących, ale przede wszystkim od strony osób, które składają tę ofiarę i za jakie wykroczenie.

⁶² *Encyklopedia biblijna*, red. J. Achtemeier, Warszawa 1999, s. 984.

⁶³ *Księga Kapłańska*, red. S. Łach, dz. cyt., s. 130 i 134.

⁶⁴ M. Andreassen, *Slużba świątynna*, dz. cyt., s. 92.

⁶⁵ S. Łach, *Starożytność rytuału ofiar*, dz. cyt., s. 22-23.

⁶⁶ S. Łach, *Rozwój ofiar w religii starotestamentowej*, dz. cyt., s. 105.

⁶⁷ G. Witaszek, *Życie religijne w Biblii*, dz. cyt., s. 198.

WARSZAWSKIE SEMINARIUM TEOLOGICZNE

I rozpatrując od tej strony zagadnienie ofiary *hattāt't*, możemy wyróżnić cztery rodzaje osób składających ofiarę za grzech.

- Ofiarnikiem był arcykapłan (kapłana namaszczonego, por. Kpł 4, 3nn). Ryt był bardzo podobny do ofiary całopalnej. Ofiarnik przyprowadzał zwierzę przed wejście do namiotu zgromadzenia, w tym wypadku był to cieliec. Włożenie rąk na głowę cielca, co miało oznaczać przeniesienie winy na zwierzę. Możliwe, że połączone z modlitwą pokutną. Następnie zabijano zwierzę. Arcykapłan brał krew i palcem w niej zanurzonym kropił siedem razy zasłonę do wejścia Miejsca Najświętszego. Następnie namaszczał rogi ołtarza kadzenia, co miało znaczenie ekspiacyjne. Żertwę spalano, na ołtarzu całopaleń spalano tłuszcz, nerki, otrzewną i wątrobę, a resztę arcykapłan spalał poza obozem, na miejscu czystym (Kpł 4, 12; 4, 21; 6, 11).
- Ofiarnikiem był cały lud (*edah*, por. Kpł 4, 13nn). Ryt prawie taki sam jak powyżej i żerowa taka sama z tym, że czynności ofiarnicze w miejsce grzesznika dokonywali starsi. Wg Talmudu było to, trzech członków sanhedrynu, wg Targumu Jonatana było to dwunastu naczelników rodów. Jest też w tym wypadku mowa, że będzie wina przebaczona, co nie pojawia się przy ofierze arcykapłana.
- Ofiarnikiem jest książę (*naśi*), ktoś wywyższony poza swój szczepek. Nie jest on jednak reprezentantem całej społeczności (Kpł 4,22nn).

Ryt jest bardzo podobny do poprzednich, ale zwierzęciem ofiarnym jest tylko koział. Książę przyprowadzał zwierzę, wkładał na nie swoje ręce i zabijał. Kapłan brał krew i namaszczał rogi ołtarza kadzidłanego, ale nie pokrapiał zasłony przy wejściu do miejsca najświętszego, przynajmniej przekaz biblijny na ten temat milczy. Spalano tłuszcz i inne części żerowy tak jak w poprzednich wypadkach, mięso albo spożywano albo spalano poza obozem, nie wiadomo tego z pewnością gdyż barak na ten temat informacji.

- Ofiarnikiem był zwykły Izraelita (Kpł 4, 27nn). Rytuał jak powyżej, ale zwierzęciem ofiarnym była koza lub owieczka. Także jest pominięty ryt pokropienia zasłony Miejsca Najświętszego. To, co pozostało po spalaniu działu przewidzianego na spalenie na ołtarzu całopalenia, było oddawane kapłanowi.

Przy tej ofierze pojawia się zwrot, że tłuszcz jest miłą wonią dla Pana (*rēah nihôah*), a którego nie ma przy pozostałych.

Była też przewidziana inna forma złożenia ofiary za grzech przez osobę biedną, a której nie było stać ani na kozę ani na owcę. Można to było uczynić przynosząc dwa

WARSZAWSKIE SEMINARIUM TEOLOGICZNE

gołębie lub dwie synogarlice, z których jedno zwierzę było przewidziane na całopalenie, a drugi na ofiarę za grzech.

Kapłan nadrywał głowę ptaka i jak w poprzednich rytach, kropił krwią i mazał rogi ołtarza kadzidlanego oraz wylewał krew u podstawy ołtarza całopaleń.

Można było też, złożyć ofiarę przy całkowitym ubóstwie ofiarę z przedniej mąki w ilości jednej dziesiątej efy (2,2l), ale bez żadnych dodatków, jak kadzidło czy oliwa, gdyż one były symbolem radości i szczęścia. Garść mąki spalał kapłan, a resztę otrzymywał jako dział kapłański⁶⁸.

Księga Kapłańska wymienia trzy konkretne powody składania ofiary za grzech, było to w wypadku fałszywego zeznania, dotknięcia czegoś nieczystego, nierozważnej przysięgi. Trzeba jednak pamiętać, że na samym wstępie do opisu tej ofiary, jest napisane, że ofiara *hattāt't* powinna być składana przy złamaniu jakiegokolwiek przykazania Pańskiego⁶⁹.

Ofiara za przewinienie – 'ĀŠĀM – אֲשָׁמ

Ofiara za przewinienie jest drugą ofiarą ekspiacyjną, oraz piątą i ostatnią w ogóle, w opisie Tory ofiarniczej.

Słowo określające tę ofiarę oznacza winę, przewinienie, karę spowodowaną winą, bądź czyn powodujący winę, a także rekompensatę za dany czyn. W takim przypadku słowo to było używane w znaczeniu „ofiary za przewinienie” czy „ofiary za winę”. A sama ofiara za przewinienie miałyby na celu przywrócenie człowieka do stanu przed popełnieniem winy, a więc restytucję, przebaczenie winy i pojednanie z JHWH⁷⁰.

W Piśmie Świętym ofiarę *'āšām*, spotykamy z reguły w tych samych miejscach, co ofiarę *hattāt't* i często obok siebie.

Ofiara ta, jak poprzednia dotyczyła grzechu nie świadomego, jak w poprzednim wypadku, ale także za grzech świadomy.

W pierwszym wypadku, czyli nie umyślnego, świadomego grzechu dotyczyła ta ofiara przede wszystkim wszystkich przewinień związanych z działem dla kapłana z ofiar, oddawania dziesięcin, oraz oddawania pierwocin. Dotyczyło to, w głównej mierze złego wyliczenia działu dla kapłana niż nie oddawania tego działu w ogóle.

W drugim przypadku ofiara ta dotyczyła niewątpliwie czynów świadomych, sama Biblia wymienia następujące kategorie czynów, za które była potrzebna ofiara za przewinienie.

⁶⁸ *Pactorial Encyklopedia of the Bible*, dz. cyt., s. 204 i *Księga Kapłańska*, red. S. Łach, dz. cyt., s.139-148.

⁶⁹ *Księga Kapłańska*, red. S. Łach, dz. cyt., s. 145-146.

⁷⁰ Tamże, s. 149.

WARSZAWSKIE SEMINARIUM TEOLOGICZNE

- Zaparcie się, że pobrano pieniądze od kogoś, aby nimi obracać
- Rabunku
- Oszustwa
- Uciskania słabego lub ubogiego
- Przywłaszczenia rzeczy znalezionej⁷¹

W obu przypadkach trzeba było złożyć w ofierze baranka bez skazy, o wartości kilku sykli. Oceny dokonywał kapłan.

Zwierzę przyprowadzał ofiarnik, zabijano zwierzę, kapłan brał krew i wylewał ją u podstawy ołtarza całopalenia, następnie wydzielano dział dla kapłana.

Widać, że opis ofiary za winę jest uboższy w porównaniu z opisem ofiary za grzech, gdyż nie występuje obszerny opis na temat krwi, jak w przypadku ofiary *hattāt't*, oraz nakładania rąk na głowę zwierzęcia⁷². Możliwe, że autor nie chciał powtarzać całego opisu składania ofiary, jako oczywistego.

Zarówno w wypadku winy świadomej czy też nie, ofiarnik oprócz ofiary musiał dać zadośćuczynienie (*hešib*), które miało postać pokuty, a było przekazywane w postaci pieniędzy, w ilości jednej piątej wartości tego, co zostało przywłaszczone. Oczywiście winowajca musiał oddać to, co prawnie do niego nie należało, w pełnej wartości (*ješalten*)⁷³.

Po dokonaniu prześląganiu (*je'kapper*) czytamy, że winna była winowajcy przebaczona⁷⁴.

Ofiara za grzech i ofiara za przewinę sprawia i sprawiała wielki problem badaczom. Są one bardzo trudno do rozróżnienia i składane w bardzo podobnych intencjach. Istnieje nawet teoria, że te dwie ofiary, to właściwie jedna o dwóch zamiennie używanych nazwach. Z opisu wynika, że mają one cechy wspólne, choć też dostrzega się widoczne różnice.

⁷¹ *New Bible Comentary*, dz. cyt., s. 129-130.

⁷² S. Łach, *Rozwój ofiar w religii starotestamentowej*, dz. cyt., s. 113.

⁷³ M. Andreasen, *Służba świątynna*, dz. cyt., s. 117.

⁷⁴ *Księga Kapłańska*, red. S. Łach, dz. cyt., s. 151.

WARSZAWSKIE SEMINARIUM TEOLOGICZNE



Paweł Romik – Autor artykułu jest absolwentem Warszawskiego Seminarium Teologicznego z 2005 roku. Na zdjęciu z żoną Agnieszką, z którą pobrali się 15 lipca 2006 roku. Aktualnie mieszkają w Opolu gdzie Paweł służy jako nauczyciel Słowa Bożego w miejscowym zborze „Ostoja”.